

Sistema d'Indicadors d'Impacte de Gènere i Gentrificació (SIIGGEN). Resum executiu

Ajuntament de Barcelona

Juliol de 2020

Direcció de Serveis de Gènere i Polítiques del Temps

Gerència Municipal

Equip de recerca: Gabriela Navas, Marc Dalmau i Horacio Espinosa

Ajuntament de
Barcelona

Índex

1. Sistema d'Indicadors d'Impacte de Gènere i Gentrificació (SIIGGEN)	1
2. Gentrificació.....	5
3. Aplicació del SIIGGEN al Poblenou.....	8
4. Bibliografia	14

01

1. Sistema d'Indicadors d'Impacte de Gènere i Gentrificació (SIIGGEN)

Què és?

El conjunt d'indicadors del SIIGGEN (Sistema d'Indicadors d'Impacte de Gènere i Gentrificació) és una caixa d'eines orientada al diagnòstic i l'anàlisi dels impactes socials i urbans derivats dels processos de gentrificació sobre un territori determinat des d'una perspectiva transversal de gènere.

El SIIGGEN estableix un sistema de mesures, nodrit de dades qualitatives —mesurables i estandarditzables—, que vol contribuir a pal·liar els fenòmens de gentrificació i incorporar paràmetres més ajustats d'anàlisi per incidir en les desigualtats socials i de gènere derivades de les problemàtiques urbanes.

Estructura i premisses

El sistema d'indicadors s'ha construït partint d'un posicionament que col·loca la cura i la (re)producció social al centre de l'anàlisi dels processos urbans. Des d'aquesta perspectiva, les categories d'anàlisi han d'emanar de les necessitats de les persones habitants, amb l'escala local i la vida quotidiana com a marc preferencial; però, al mateix temps, cal entendre el conjunt d'una forma multiescalar, relacional i interseccional dins un model de ciutat i un mode de producció determinat que imposa un tipus d'espai i de relacions basades en la desigualtat social —de classe, de gènere, d'edat, d'aparença, origen...—. El mesurament dels processos de gentrificació pretén visibilitzar aquestes desigualtats i exclusions per vindicar la necessitat de justícia social i la sostenibilitat de la vida, centrant-se en l'efecte d'aquesta mena de processos urbans sobre l'experiència de les dones.

L'estructura dels indicadors està organitzada en dos grans categories: l'apropiació de l'espai urbà i la producció de la ciutat. Dins d'aquests apartats troncal s'han creat nou eixos d'indicadors a partir de la combinació de diferents variables, amb l'objectiu de captar un seguit de característiques essencials de les persones habitants i la salut comunitària de l'àrea analitzada. En aquest sentit, amb l'objectiu de poder mesurar l'impacte de la gentrificació sobre un barri des d'una perspectiva transversal de gènere, s'hi han vinculat també elements de mesura de la salut i la vitalitat comunitària que resulten imprescindibles per a la qualitat de la vida urbana des d'una òptica feminista. Normalment un barri consolidat i reconegut com a tal per les seves habitants es compon d'una malla densa de relacions establerta amb el pas dels anys, més difícilment gentrificable, tot i que tanmateix pugui ser vulnerable a determinats processos de mercantilització del teixit i el vincle social. En aquest sentit, com més baix sigui el nivell registrat per a cada indicador qualitatiu en relació amb la qualitat de la vida urbana, més alts seran els símptomes de gentrificació. En altres paraules i d'una forma esquemàtica: l'escala de mesura dels símptomes de la gentrificació en relació amb el valor de cada indicador respon a la lògica de:

A MILLOR VIDA URBANA = MENYS SÍMPTOMES DE GENTRIFICACIÓ

Metodologia

L'avaluació dels símptomes de gentrificació es duu a terme mitjançant una valoració ALTA, MITJANA o BAIXA, aplicada en funció dels nivells obtinguts per a cada indicador qualitatiu (que se situen entre el nivell 1 i el nivell 5). Els eixos i les variables escollides per definir l'impacte sobre les relacions de gènere en el procés de gentrificació d'un barri s'han de llegir en conjunt de forma interdependent i complementària, ja que cap d'elles resulta necessària i suficient per si mateixa per a l'explicació del fenomen.

Els mètodes etnogràfics implementats per a la recollida de dades són els següents:

- i.** Registre sistemàtic d'observacions de les dinàmiques de l'espai públic del barri.
- ii.** Itineraris comentats.
Ambdues formes de registre han estat organitzades mitjançant una guia d'observació articulada d'una forma integrada al sistema, de manera que permetessin calibrar un valor a cada indicador entre l'1 i el 5 (en què 1 és el nivell més baix i 5 el nivell més alt).
- iii.** Dos grups focals amb dones del Poblenou, per als quals se seleccionaren dones en situacions d'especial interès per a la recerca.
- iv.** Enquesta (un total de 35 qüestionaris omplerts per informants clau).

Descripció dels eixos del SIIGGEN

a) Apropiació de l'espai urbà

Diversitat: mesura el grau d'heterogeneïtat dels usos, les relacions i les activitats presents al carrer i a l'espai urbà.

Vincles comunitaris: mesura la fortalesa del llaç social, de la xarxa d'interrelacions i del grau de cohesió social en un barri determinat.

Proximitat: mesura la distància de les persones del barri respecte als nodes de sociabilitat i als equipaments i els recursos imprescindibles per a la sostenibilitat i la reproducció social de la vida (transport, comerços, escoles, centres de salut...).

Confort comunitari: valora la garantia de la integritat física i emocional de totes les persones que viuen o usen quotidianament un barri.

b) Producció de la ciutat

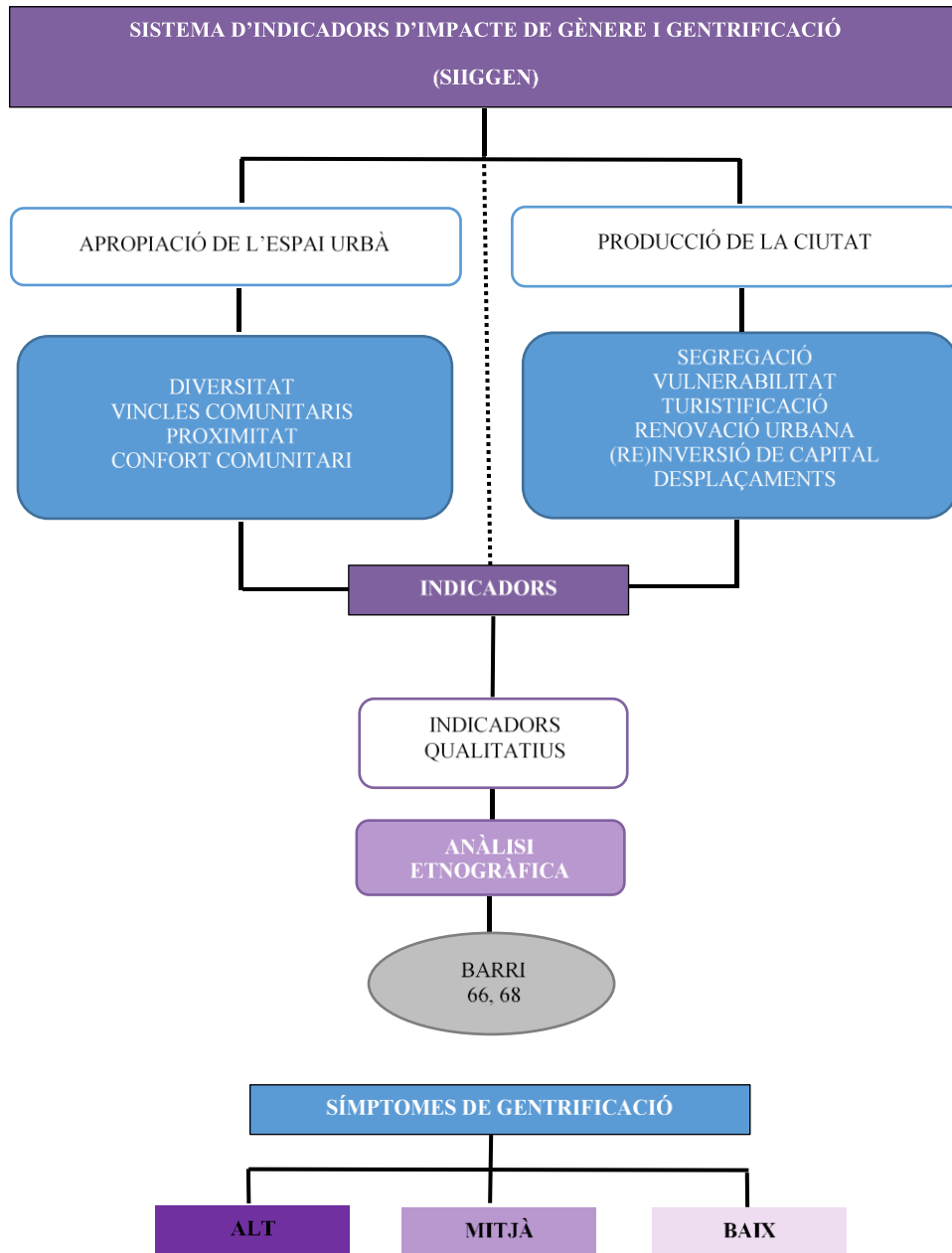
Segregació: té en compte elements que separen, classifiquen i disgreguen materialment o simbòlicament els teixits comunitaris per raons de classe, gènere, sexe, edat, origen, diversitat funcional i aparença no normativa.

Vulnerabilitat: indica el grau de dependència i d'exclusió social, la insostenibilitat de la vida material per part de la població d'un territori concret.

Turistificació: és una tendència que es pot associar estretament a les estratègies de reinversió de capital i que incideix en l'augment dels preus dels pisos i l'exclusivitat dels espais, cosa que genera una relació extractiva d'explotació depredadora en els territoris en què prolifera.

Renovació urbana i (re)inversió del capital: té en compte el punt de partida i requisit previ de la gentrificació, ja que aquesta sempre succeeix a partir d'un procés de degradació urbana previ, en barris amb "necessitats" de renovació i (re)inversió del capital.

Desplaçaments: entesos com una conseqüència directa de la gentrificació i els seus efectes sobre la gent més vulnerable del territori, i relacionat amb l'assetjament immobiliari i la violència urbanística.

02

2. Gentrificació

Què és?

És el procés de substitució progressiva de la població autòctona de rendes baixes d'alguns barris per habitants de renda superior.

El concepte el creà Ruth Glass¹ el 1964 a partir d'un estudi sobre la transformació d'un barri de Londres. Des d'aleshores el fenomen s'ha globalitzat i diversificat, i s'ha convertit en una de les polítiques urbanes neoliberals més característiques. Ara bé, el principal obstacle metodològic, associat amb les dificultats de definició, és el del seu correcte mesurament i la correcta mesura. Una definició mínima hauria d'entendre que qualsevol procés de gentrificació consta almenys de dos tipus de mobilitats, la del capital i la de les persones:

- 1) Una dinàmica de (re)inversió de capital sobre l'entorn construït del territori en funció de les fluctuacions del valor i les oportunitats de plusvàlua dels cicles econòmics.
- 2) Un desplaçament involuntari (expulsió) de les persones residents tradicionals d'un barri i la seva substitució per part de persones amb una condició socioeconòmica més alta.

En qualsevol cas és un error comú entendre la gentrificació d'una forma lineal i estàtica i no com un procés dinàmic i disruptiu, que oscil·la entre la degradació i la desinversió funcional o la sobreinversió i la gentrificació sobre determinats territoris, i que origina una complexitat de conseqüències, posicions i contradiccions irreductibles a classificacions simplificades o duals. Com a procés altament relacionat amb la mobilitat de capitals i persones, el paper de les dones respecte a la gentrificació sempre és més una qüestió complexa i de grau, de gradació, que d'una posició permanent i inamovible.

¹ GLASS, RUTH. "Introduction". A: *London Aspects of Change*, Londres: MacGibbon and Kee, 1964.

Com afecta les dones?

Els processos de gentrificació com a moviments de recomposició urbana afecten de ple i modifiquen les relacions socials del territori i, per tant, també incideixen en el paper de les dones i les relacions que s'hi estableixen. Són, en aquest sentit, causa i efecte de la producció de desigualtats de gènere entre la població.

La gentrificació s'ha d'entendre com a part de la constitució i la construcció transversal del gènere, entès com el conjunt de relacions socials —no tan sols individuals— estructurades a través de relacions de poder. A fi d'establir com la gentrificació afecta l'experiència de les dones i les relacions de gènere, cal tenir en compte l'edat i els cicles de vida, en una relació dinàmica interseccional entre classe, gènere i espai.

En aquest sentit, en els enfocaments més clàssics, el paper de les dones respecte als processos de gentrificació és travessat per les condicions materials i la posició social, de manera que n'esdevenen agents o víctimes propiciatòries:

- 1) Existeix un perfil de dones d'alt poder adquisitiu, pertanyents a les noves classes globals de serveis que n'esdevenen agents.
- 2) Les dones pobres, sense estudis, d'origen migrant i especialment d'avançada edat, solen ser les més vulnerables i més susceptibles de patir mobilitats forçades i desplaçaments residencials a causa de la gentrificació.

De totes maneres, les recerques actuals sobre gènere i gentrificació ens ensenyen la importància d'aplicar una perspectiva relacional i interseccional en l'estudi d'aquests processos, per exemple, en la feminització dels desplaçaments i de la resistència que hi ofereixen les famílies de baixos ingressos.

La gentrificació és un procés urbà d'una complexitat inherent, tant per la diversitat de situacions que abasta com per la multiplicitat d'actors i agents que involucra, i que resulta, a més, difícil de capturar per l'opacitat dels interessos i els mecanismes del mercat immobiliari i urbanístic. La invisibilitat de la desigualtat de classe materialitzada sobre el territori, com a forma de negació, es duplica en l'anàlisi de les dinàmiques de gènere, quan les conseqüències es paguen més sobre els cossos femenins precaritzats, obligats a desplaçar-se mitjançant un procés de mobilitat forçada, fora del seu àmbit relacional i de cures habitual: el seu barri.

Una de les grans problemàtiques associades a la detecció i la prevenció dels moviments de recomposició urbana com la gentrificació és que les causes explicatives estructurals normalment actuen abans de forma subtil. La gentrificació tan sols es pot entendre en relació amb un procés inversament proporcional de degradació prèvia del territori. Tan sols es gentrifiquen aquells barris que, per un motiu o altre, s'han deixat o permès degradar prèviament, i no tan sols pel que fa al manteniment urbà, sinó sobretot en l'abandonament de l'àmbit socioreproductiu, la dissolució del vincle comunitari i l'activació de les cadenes de cures, tots ells elements que normalment sustenten les dones.

És aleshores, en aquell moment clau de desintegració, quan cal actuar i incorporar mesures de protecció dels barris i de la població autòctona de pocs recursos, amb apostes socioeconòmiques i d'estabilitat residencial, amb especial èmfasi cap als sectors més vulnerables, dins els quals les dones en situació precària —migrants,

caps de famílies monoparentals, sense estudis, dones grans i soles—, com s’ha vist en el cas del Poblenou, acostumen a ser les víctimes propiciatòries d’aquesta mena de fenòmens.

03

3. Aplicació del SIIGGEN al Poblenou

El barri del Poblenou ha sigut l'escenari, en el decurs dels darrers quaranta anys, d'un veritable laboratori d'experimentació urbana que ha transformat completament el perfil històric de la primera perifèria de la ciutat de Barcelona. El repàs de la història de la producció urbanística del territori porta a replantejar-se l'enfocament inicial. La pregunta no seria tant si el Poblenou s'ha gentrificat o no, sinó més aviat, fruit d'aquestes circumstàncies, per què no s'ha gentrificat encara més.

Especialment, els darrers vint anys, la implementació flexible del 22@ ha suposat un impacte brutal i ha repercutit d'una forma notable en la composició i la identitat social del barri. Les tendències assenyalades pels indicadors i les dades estadístiques disponibles² expliquen que tota l'àrea ha patit un procés intens de reconversió socioeconòmica que ha atret famílies d'un alt poder adquisitiu, entre elles també moltes dones, atretes per l'anomenat model de barri de ciutat compacta.

Al barri també hi hagut, certament, una llarga etapa de degradació prèvia de més de trenta anys, amb una fase on es va deixar d'invertir en el condicionament del territori i el parc edificatori per part de les administracions i dels grans propietaris, seguida d'una forta injecció de capitals, la majoria d'àmbit públic, a partir de la negociació de convenis flexibles de despeses d'urbanització amb les promotores immobiliàries. Es pot certificar, doncs, que hi ha hagut moviments identificables d'inversió de capital i d'arribada de persones nouvingudes.

El Parc i la Llacuna: la clusterització del Poblenou

A simple vista, el 22@ resulta un cas reeixit d'implementació d'una aglomeració productiva, o del que s'anomena CBD (*central business district*), a tot un barri, on tot sembla dispost per a l'articulació i la captura de la plusvàlua econòmica. El pla, una veritable operació d'enginyeria social i urbana, encara inacabat, ha estat desplegat al llarg dels darrers vint anys i ha resultat tenir una estructura proteïforme. O sigui, ha tingut la capacitat d'anar-se adaptant i flexibilitzant en

² Augment de la població i increment de la renda mitjana, augment substancial dels preus dels habitatges, elevació de la titulació acadèmica general, feminització de la vellesa i increment de les dones que viuen soles, turisticació intensiva, gentrificació productiva i comercial, privatització del territori i internacionalització financera de la propietat immobiliària i desplaçaments directes, sobretot invisibles.

funció de les conjuntures, i fins i tot inspirant el concepte de “fet a mida” del districte de la innovació (*innovation district*).

L'evolució del planejament urbanístic, el ferm lideratge empresarial i financer i la implicació de les administracions públiques són trets distintius que marquen un abans i un després en la gestió urbana a la ciutat. Una evolució de la forma de gestió respecte a les formes tradicionals de gestió urbanística de l'anomenat model Barcelona o, el que és el mateix, una actualització i una adaptació d'aquesta gestió a la governança neoliberal de la ciutat, que segueix persistint a operar des d'una mirada androcèntrica i de reproducció de l'acumulació i dels privilegis de poder patriarcals del capital global. Ara bé, és evident que la implantació del 22@ i la seva avaluació resulta ambivalent i contradictòria, segons les fonts.

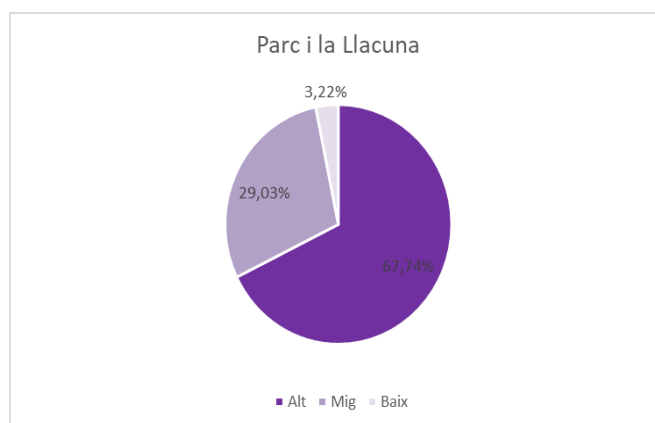
La clusterització del territori intenta generar comunitats per intensificar i afavorir l'extracció de valor del talent i el rendiment individual, però també del treball col·lectiu i de les relacions socials al territori. Tot incidint en l'àmbit reproductiu i posant-lo al servei del mercat productiu. En aquest sentit, l'èmfasi en la retòrica de la flexibilitat laboral en aquests emplaçaments urbans disposats per al cotreball reproduceix les dificultats que les dones han d'afrontar entre la competitivitat del mercat laboral i l'assumpció de les tasques de cura, de manera que es tornen a trobar en situació de desigualtat en relació amb el gènere masculí.

La juxtaposició d'espais en realitat, doncs, implica la imbricació de la comunitat en l'articulació d'un espai condicionat pels negocis i les necessitats de les operacions del capital tecnològic, que sens dubte constitueixen la matriu de funcionament del barri. La comunitat es concep com una màquina productiva, com a marc de relacions idoni per al desenvolupament dels negocis, en una total ocupació i colonització de la vida quotidiana per part de l'esfera mercantil i la seva lògica. En el marc de tensió urbana de l'àrea estudiada, el barri del Parc i la Llacuna (66), constitueix un camp de batalla obert i en pugna que combina expressions de formes de gentrificació productiva, possibilitats de substitució residencial —com a expressió d'un procés de gentrificació per nova construcció (*new-build gentrification*)— amb zones de discontinuïtat urbana en transició i l'existència també d'un teixit residencial recent construït de la franja mitjana del mercat immobiliari i de promocions d'habitatge de protecció social. És evident que hi hagut una forta injecció de població resident nouvinguda de rendes altes i mitjanes i una pressió persistent sobre les famílies de menys renda.

A continuació es mostren els resultats agregats del SIIGGEN, a partir de la sumatòria dels nivells de cada indicador en funció dels símptomes de gentrificació al barri del Parc i la Llacuna. El SIIGGEN resulta de gran utilitat per monitoritzar els processos de gentrificació a cada zona i identificar-ne l'especificitat, ja que permet detectar quins són els indicadors que representen els símptomes de gentrificació més ALTS a cada territori analitzat.

El Parc i la Llacuna (66)

INDICADORS QUALITATIUS APROPIACIÓ DE L'ESPAI URBÀ		El Parc i la Llacuna (66)
SÍMPTOMES DE GENTRIFICACIÓ		
DIVERSITAT	Nivell equitatiu d'ocupació de l'espai públic per part d'homes i dones	Baix
	Visibilitat i existència de vincles intergeneracionals entre habitants de diferents edats a l'espai públic	Mitjà
	Grau d'interacció entre usuaris i usuàries	Mitjà
VINCLES COMUNITARIS	Heterogeneïtat de pràctiques espacials a l'espai públic	Mitjà
	Diversitat funcional de l'espai públic per mixtura d'usos	Alt
	Densitat i freqüència de l'ús dels vianants per carrers a qualsevol franja horària	Alt
	Nivell de predominança de les activitats de econòmiques de producció i consum per sobre de les pràctiques de cura	Mitjà
	Existència de relacions socials de proximitat a l'espai públic	Alt
PROXIMITAT	Nivell d'identificació amb l'entorn d'acord amb la memòria viscuda	Alt
	Grau d'identificació respecte al teixit veïnal	Alt
	Nivell d'accessibilitat als serveis de transport públic	Mitjà
	Proximitat als comerços de primera necessitat	Alt
	Distància respecte als equipaments de salut i cultura	Mitjà
CONFORT COMUNITARI	Proximitat a equipaments escolars	Mitjà
	Proximitat als nodes de sociabilitat i interrelació	Alt
	Temps d'ús de l'espai públic	Alt
	Temps dedicat a les activitats de cura en relació amb les activitats d'oci, esports i lleure personal	Alt
PRODUCCIÓ DE LA CIUTAT	Nivell de percepció de seguretat a l'espai públic	Alt
	Percepció de confort de l'entorn del barri	Mitjà
SEGREGACIÓ	Grau d'exclusivitat de l'ús de l'espai urbà	Alt
VULNERABILITAT	Existència de fronteres urbanes	Alt
	Nivell d'apropriacions insòlites de l'espai públic (economia informal, sensellarisme)	Mitjà
TURISTIFICACIÓ	Grau de presència a l'espai públic de dones grans que circulen soles o a cura d'altri	Alt
	Nivell de tematització del paisatge urbà	Alt
	Grau de visibilitat d'usuàries de la indústria turística a l'espai públic	Alt
	Grau de visibilitat de dispositius de producció de la indústria turística	Alt
RENOVACIÓ URBANA I (RE)INVERSIÓ DEL CAPITAL	Nivell de comerç gentrificat per sobre del comerç de proximitat	Alt
	Nivell d'elitització de l'ús del sòl	Alt
	Percepció de quantitat de reformes constructives en procés tan a les edificacions com al paisatge urbà	Alt
DESPLAÇAMENTS	Grau de preservació dels edificis històrics i el patrimoni obrer	Alt
	Nivell d'especialització econòmica i tematització funcional del paisatge urbà.	Alt
	Nivell de resistència enfront de la violència urbanística	Mitjà
	Nivell de satisfacció del règim residencial	Mitjà
	Nivell de percepció d'assetjament immobiliari	Mitjà

La realitat socioespacial exposada es veu clarament reflectida en els resultats del SIIGGEN al Parc i la Llacuna (66). El barri registra un dels nivells més ALTS de símptomes de gentrificació, principalment als indicadors dels eixos de vincles comunitaris, confort comunitari, segregació, turistificació, així com al de renovació urbana i (re)inversió del capital, vinculat a la seva consolidació com a districte tecnològic.

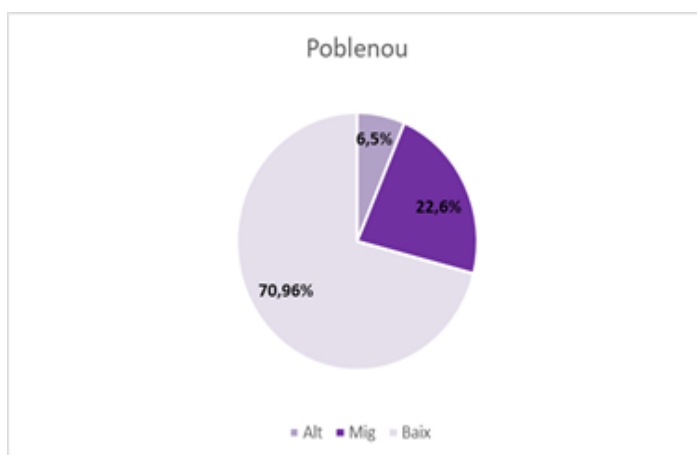
En tota l'àrea, l'alta presència de solars i de naus "buides" ja fa temps que ha servit per donar aixopluc a tota mena d'activitats, tant de residència, com professionals o de simple supervivència. No és casual que aquest barri es presenti com el marc idoni per a l'ocupació informal, ja que s'ha observat que hi ha una baixa freqüència de l'ús de l'espai públic, fet que evidencia una de les principals contradiccions del procés de gentrificació. D'altra banda, d'acord amb el testimoni de les dones que viuen a la zona, el nivell MITJÀ en la totalitat dels indicadors de l'eix de desplaçaments evidencia un nivell consolidat de mercantilització del barri, habitat per una classe d'alt poder adquisitiu i sense variacions residencials perceptibles.

El Poblenou: un barri tenallat per la gentrificació

La conclusió després de l'aplicació del SIIGGEN al barri tradicional del Poblenou, tenint en compte que és resultat dels impactes generats per les reformes urbanístiques implementades al seu entorn, és que sí, efectivament, hi ha un relatiu procés de substitució de classe de la població, de segregació i d'expulsió directa o indirecta de famílies de rendes baixes a tota l'àrea, és a dir, de gentrificació, i que afecta més les dones que els homes; el pitjor és que es pot fàcilment reproduir en un futur no gaire llunyà si no es prenen mesures urgents de protecció social de les residents i de contenció del capital immobiliari.

El Poblenou (68)

INDICADORS QUALITATIUS		El Poblenou (68)
APROPICIACIÓ DE L'ESPAI URBÀ		
SÍMPTOMES DE GENTRIFICACIÓ		
DIVERSITAT	Nivell equitatiu d'ocupació de l'espai públic per part d'homes i dones	Baix
	Visibilitat i existència de vincles intergeneracionals entre habitants de diferents edats a l'espai públic	Baix
	Grau d'interacció entre usuaris i usuàries	Baix
	Heterogeneïtat de pràctiques espacials a l'espai públic	Baix
	Diversitat funcional de l'espai públic per mixtura d'usos	Baix
VINCLES COMUNITARIS	Densitat i freqüència de l'ús dels vianants per carrers a qualsevol franja horària	Baix
	Nivell de predominança de les activitats de econòmiques de producció i consum per sobre de les pràctiques de cura	Baix
	Existència de relacions socials de proximitat a l'espai públic	Baix
	Nivell d'identificació amb l'entorn d'acord amb la memòria viscuda	Baix
	Grau d'identificació respecte al teixit veïnal	Baix
PROXIMITAT	Nivell d'accessibilitat als serveis de transport públic	Baix
	Proximitat als comerços de primera necessitat	Baix
	Distància respecte als equipaments de salut i cultura	Baix
	Proximitat a equipaments escolars	Baix
	Proximitat als nodes de sociabilitat i interrelació	Baix
CONFORT COMUNITARI	Temps d'ús de l'espai públic	Mitjà
	Temps dedicat a les activitats de cura en relació amb les activitats d'oci, esports i lleure personal	Baix
	Nivell de percepció de seguretat a l'espai públic	Baix
	Percepció de confort de l'entorn del barri	Baix
PRODUCCIÓ DE LA CIUTAT		
SEGREGACIÓ	Grau d'exclusivitat de l'ús de l'espai urbà	Baix
	Existència de fronteres urbanes	Mitjà
VULNERABILITAT	Nivell d'apropriacions insòlites de l'espai públic (economia informal, sensellarisme)	Baix
	Grau de presència a l'espai públic de dones grans que circulen soles o a cura d'altri	Baix
TURISTIFICACIÓ	Nivell de tematització del paisatge urbà	Baix
	Grau de visibilitat d'usuàries de la indústria turística a l'espai públic	Alt
	Grau de visibilitat de dispositius de producció de la indústria turística	Alt
RENOVACIÓ URBANA I (RE)INVERSIÓ DEL CAPITAL	Nivell de comerç gentrificat per sobre del comerç de proximitat	Mitjà
	Nivell d'elitització de l'ús del sòl	Mitjà
	Percepció de quantitat de reformes constructives en procés tan a les edificacions com al paisatge urbà	Mitjà
DESPLAÇAMENTS	Grau de preservació dels edificis històrics i el patrimoni obrer	Mitjà
	Nivell d'especialització econòmica i tematització funcional del paisatge urbà.	Mitjà
	Nivell de resistència enfront de la violència urbanística	Mitjà
	Nivell de satisfacció del règim residencial	Mitjà
	Nivell de percepció d'assetjament immobiliari	Mitjà

Si bé els símptomes ALTS de gentrificació al Poblenou són minoritaris respecte al total dels indicadors, aquests permeten identificar els processos que actualment tenen una incidència diàfana en la mercantilització del teixit de barri i que, per tant, afecten de manera directa les pràctiques espacials basades en les relacions de proximitat. Aquests nivells estan concentrats principalment en l'eix de turistificació, seguit —amb un nivell mitjà— dels eixos de regeneració

urbana i (re)inversió de capital i desplaçaments, i en menor mesura de l'eix de segregació i confort comunitari.

Resulta revelador el fet que justament sigui al barri del Poblenou on s'hagin registrat els nivells més ALTS en l'eix de desplaçaments i turistificació, fet que evidencia que actualment el barri està sotmès a fortes pressions urbanístiques que poden decantar cap a l'aniquilació de les formes d'habitar i d'interacció social, que és justament on es veuen reflectits els menors trets latents pel que fa als símptomes de gentrificació. Tot això permet constatar l'existència d'una vida de barri dotada d'una elevada complexitat pel que fa a la diversitat, els vincles i el confort comunitari i la proximitat.

Desplaçaments residencials i polaritat entre els perfils de població femenina

La pressió immobiliària que ha generat els desplaçaments al Poblenou és producte d'un tipus de violència urbanística que afecta sobretot els sectors més vulnerables de la població femenina: les dones en situació de precarietat són un dels sectors més afectats per l'expulsió residencial que genera la gentrificació. No obstant, s'identifica també el perfil de les dones que resideixen a la zona i que operen com a agents gentrificadors, ja que posseeixen un nivell adquisitiu capaç de sostenir el pagament de les despeses relacionades amb l'habitatge.

La configuració de la població femenina que resideix al Poblenou s'articula en una polaritat entre les dones que posseeixen un nivell mig o alt de capital econòmic i cultural i aquelles dones de baix nivell d'estudis, de pocs recursos econòmics o d'edat avançada o que viuen soles. Aquesta tensió dibuixa una cartografia d'una estructura social fragmentada i polaritzada i explica els desplaçaments residencials —les mobilitats forçades— directes o indirectes, registrades a través de l'aplicació del SIIGGEN.

La relativa “resistència” de la malla de barri

Tota l'àrea del Poblenou tradicional ha quedat atrapada entre enclavaments residencials de luxe i el (re)posicionament funcional productiu del territori respecte al mercat global. A partir de la configuració d'aquest marc, es generen nombroses tensions sociourbanístiques que desemboquen en conflictes i malestars col·lectius, marcats sobretot per la colonització del territori dels voltants, però també al mateix barri, per part de les lògiques gentrificadores que emanen del projecte del 22@.

Com a conseqüència d'aquestes transformacions, s'ha generat una pressió residencial important en forma de demanda d'habitatge a partir d'una modificació de l'oferta de l'habitatge —la nova edificació de les franges altes del mercat residencial amb l'explotació dels antics solars de les fàbriques— i l'estoc limitat de cases del nucli antic, que ha potenciat el mercat de la rehabilitació d'alta gamma, a partir de la retòrica de la renovació urbana. Aquests dos moviments a l'uníson amenacen l'estabilitat residencial d'algunes famílies del barri i en especial de les dones en situació més precària, però tenallarien completament el barri si no fos per la fortalesa del teixit social i comunitari del Poblenou.

La paradoxa principal de l'estudi ha estat constatar com la presència d'un conjunt d'imbricades malles residencials denses de cures i de suport mutu, sobretot protagonitzades per dones, constitueixen xarxes de solidaritat que, potser no paren, però atenuen i esmoreeixen les dures conseqüències de l'exclusió socioresidencial, ja sigui a partir de la simple possibilitat de compartir afectivament les conseqüències materials i emocionals de l'amenaça residencial, però, sobretot, enfrontant-se, posant el cos davant les pressions concretes de les operacions de desnonament.

La presència de famílies de tota la vida que avantposen el valor d'ús residencial al valor de canvi, que estimen el barri, s'hi arrelen i s'hi identifiquen, són una garantia de permanència, matisen el procés de gentrificació residencial en curs i, per tant, constitueixen una relativa, però persistent, trinxera contra la gentrificació.

L'aplicació del SIIGGEN al Poblenou també ens mostra la detecció d'una ambivalència important en el rol de les dones com a agents dels processos de gentrificació. En aquest sentit, és necessari assenyalar com entre les persones nouvingudes al barri l'alta presència de dones, si bé d'una condició socioeconòmica lleugerament superior a la tradicional de les natives, d'un alt nivell cultural i amb una certa sensibilitat cap als entorns comunitaris i la participació social, també pot contribuir en part a esmorteir el propi procés que elles mateixes estarien impulsant.

Les pràctiques de cura com a atenuant de la gentrificació

Els barris on es concentren pràctiques espacials basades en relacions de proximitat entre els veïns i les veïnes i en què hi ha una major diversitat d'interaccions socials, de vinculació i de confort comunitari són aquells que presenten els símptomes més baixos de gentrificació. La vitalitat urbana i comunitària opera com a mecanisme parcial de bloqueig contra la mercantilització del teixit social.

La vitalitat urbana observada als carrers i places del Poblenou, amb unes relacions de proximitat i de cura omnipresents a l'espai públic, sobreviu en part a les pressions urbanístiques que insisteixen a (re)funcionalitzar l'espai públic per convertir-lo en un lloc exclusiu per a la circulació i el consum de l'espai com a mercaderia. Així mateix, les estratègies d'acció veïnal generen tàctiques de resistència per donar suport als casos de desnonament i d'expulsió residencial que amenacen les veïnes del barri. No obstant, aquestes formes de sociabilitat, basades en pràctiques de suport mutu i que actuen com a atenuant de la gentrificació, operen de manera autònoma i marginal de cara a l'enfocament de les polítiques urbanes determinades per un model de gestió empresarial en el qual no té cabuda tot allò que no sigui susceptible de ser transformat o derivat cap a la producció de plusvàlues.

04

4. Bibliografia

ATKINSON, ROWLAND; BRIDGE, GARY (ed.) (2005) *Gentrification in a global context. The new urban colonialism*. Nova York: Routledge, 2005.

BEAUREGARD, R. (1986). "The chaos and complexity of gentrification". A: Smith, Neil; Williams, Peter (ed.) *Gentrification of the City*. Londres: Unwin Hyman.

BIDOU-ZACHARIASEN, CATHERINE (dir.) (2003) *Retours en ville. Des processus de "gentrification" urbaine aux politiques de "revitalisation" des centres*. París: Descartes&Cia.

BONDI, L.; ROSE, D. (2003). "Constructing gender, constructing the urban: a review of Anglo-American feminist urban geography". *Gender, Place & Culture*, 10(3), 229-245.

BONDI, L. (1998). "Gender, class, and urban space: Public and private space in contemporary urban landscapes". *Urban Geography*, 19(2), 160-185.

BONDI, LIZ (1991). "Gender divisions and gentrification: A critique". A: LEES, LORETTA; SLATER, TOM; WYLY, ELVIN (ed.) *The Gentrification reader*. Nova York: Routledge, 2010.

BUTLER, T; LEES, L. (2006). "Super-gentrification in Barnsbury, London: globalization and gentrifying global elites at the neighbourhood level". *Trans Inst Br Geogf*. Royal Geographical Society; The Institute of British Geographers.

CAÑADA, E; MURRAY, I. (2019). *Turistificación global. Perspectivas críticas en turismo*. Barcelona: Icaria Editorial.

CARRASCO, CRISTINA (2007). "Estadístiques sota sospita: proposta de nous indicadors des de l'experiència femenina". *Eines*, 7. Barcelona: Institut Català de les Dones.

CIOCOLETTO, A. (2014). *Urbanismo para la vida cotidiana. Herramientas de análisis y evaluación urbana a escala de Barrio desde la perspectiva de género*. Tesis doctoral. Directores: Garcia-Almirall, P; Muxí, Z. Universitat Politècnica de Catalunya. Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona (UPC-ETSAB). Presentada el 17 de juliol de 2014.

CLARK, E. (2005). "The order and simplicity of gentrification- a political challenge". A: LEES, LORETTA; SLATER, TOM; WYLY, ELVIN (ed.) *The Gentrification reader*. Nova York: Routledge, 2010.

COL-LECTIU PUNT 6 (2015). *Espais per a la vida quotidiana. Auditoria de Qualitat Urbana amb perspectiva de gènere*. Barcelona: Col·lectiu Punt 6.

CRENSHAW, KIMBERLE (1989). "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics". *The University of Chicago Legal Forum*, 14, 538-54.

DAVIS, KATHY (2008). "Intersectionality as Buzzword: A Sociology of Science Perspective on What Makes a Feminist Theory Successful". *Feminist Theory*, vol. 9 (1), 67-85.

DDAA (2008). "La gentrification urbaine". *Espaces et sociétés*, núm. 1-2, 132-133.

DESMOND, M. (2012). "Eviction and reproduction of urban poverty". *American Journal of Sociology*, 118 (1), 88-133.

DESMOND, M. (2016). *Evicted: Poverty and Profit in the American City*. Nova York: Crown Publishers.

DOSHI, S. (2013). "The politics of the evicted: redevelopment, subjectivity, and difference in Mumbai's slum frontier". *Antipode*, 45, 844-865.

DOT, E.; PALLARÈS-BARBA, M.; CASELLAS, A. (2012). "Gentrificació productiva, desindustrialització i relocalització industrial". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 73, juny 2012, 27-52.

FAINSTEIN, S.; JUDD, D. (ed.) (1999). *The Tourist City*. New Haven: Yale University Press.

FRASER; N. (2013). *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*. Londres: Verso.

GLASS, RUTH (1964). "Introduction". A: *London Aspects of Change*. Londres: MacGibbon and Kee.

GOLDBERG, G. S.; KREMEN, E. (1990). *The Feminization of poverty : only in America?* Nova York: Praeger.

HACKWORTH, JASON; SMITH, NEIL (2001). "The changing state of gentrification". *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 92 (4), 464-477.

- HACKWORTH, JASON (2001). "Inner-city real state investment, gentrification and economic recession in New York City". *Environment and Planning*, 33.
- HOLCOMB, B. (1986). "Geography and urban women". *Urban Geography*, 7, 448-456.
- JACOBS, J. (2011 [1969]). *Muerte y vida de las grandes ciudades*. Madrid: Capitán Swing Libros.
- KATZ, B.; WAGNER, J. (2014). *The Rise of Innovation Districts: A New Geography of Innovation in America*. Washington: Brookings.
- KUSENBACH, M. (2003). "Street-Phenomenology: the go-along as ethnographic research tool". *Ethnography*, 4 (3), 455-485.
- LEES, L. (2003). "Super-gentrification: The case of Brooklyn Heights". Nova York: *Urban Studies*, 40(12), 2487-2509.
- LEES, LORETTA; SLATER, TOM; WYLY, ELVIN (ed.) *The Gentrification reader*. Nova York: Routledge, 2010.
- LEES, LORETTA (2000). "A reappraisal of gentrification: towards a 'geography of gentrification'". *Progress in Human Geography*, 24(3), 389-408.
- LEY, D. (1986). "Alternative Explanations for Inner-City Gentrification - a Canadian Assessment". *Annals of the Association of American Geographers*, 76(4), 521-535.
- MARKUSEN, A. (1981). "City spatial structure, women's household work, and national urban policy". A: Stimpson, C. R.; Divler, M.; Nelson, J.; Yatrakis, K. B. (ed.). *Women and the American City*. Chicago: University of Chicago Press.
- MASSEY, DOREEN (1992). "Politics and space/time". *New Left Review*, 196, 65-84.
- MCDOWELL, LINDA (1996). "Saptializing Feminism: Geographic perspectives". A: Duncan; N. (ed.) *Bodyspace. Destabilizing Geographies of Gender and Sexuality*. Londres: Routledge.
- MORROW-JONES, H. (1986). "The geography of housing: elderly and female households". *Urban Geography*, 7, 263-269.
- ROSE, D. (1984). "Rethinking Gentrification - Beyond the Uneven Development of Marxist Urban Theory". *Environment and Planning D-Society & Space*, 2(1), 47-74.
- ROSE, D. (1989). "A feminist perspective of employment restructuring and gentrification: the case of Montreal". A: Wolch, J.; Dear, M. (ed.) *The power of geography*. Boston: Unwin Hyman.
- SCOTT, H. (1984). *Working your way to the bottom : the feminization of poverty*. Londres, Boston: Pandora Press.

- SHORT, J. R. (1989). "Yuppies, Yuffies and the New Urban Order". *Transactions of the Institute of British Geographers*, 14(2), 173-188.
- SMITH, N. (1987). "Gentrification and the Rent Gap". *Annals of the Association of American Geographers*, 77(3), 462-465.
- SMITH, NEIL; WILLIAMS, PETER (ed.) (1986). *Gentrification of the city*. Londres: Allen and Unwin.
- SMITH, NEIL. "Gentrification and uneven development". *Economic Geography*, 58 (2), 1982, 139-155.
- SMITH, NEIL. "New globalism, new urbanism: gentrification as global urban strategy". *Antipode*, 34 (3), 2002, 428-450.
- SMITH, NEIL. "Toward a theory of gentification: a back to the city movement by capital, not people". *Journal of the American Planning Association*, 45 (4), 1979, 538-548.
- SMITH, NEIL. *The New Urban Frontier. Gentrification and the revanchist city*. Nova York: Routledge, 1996. Versió en castellà: [SMITH, NEIL. *La nueva frontera urbana. Ciudad revanchista y gentrificación*. Madrid: Traficantes de sueños, 2012].
- VAN DEN BERG, M. (2013). "City, children and genderfied neighborhoods. The new generation as urban regeneration strategy". *International Journal for Urban and Regional Research*, 37 (2), 523-536.
- VAN DEN BERG, M. (2016). "The discursive uses of Jane Jacobs for the genderfying city: understanding the productions of space for post-Fordist gender notions". *Urban Studies*.
- WALKER, A. (1987). "The poor relation: poverty among old women". A: Glendinning, C.; Millar, J. (ed.). *Women and poverty in Britain*. Brighton: Wheatsheaf.
- WEKERLE, G. R. (1984). "A woman's place is in the city". *Antipode*, 16, 11-19.
- YE, MINTING (2014). *Exploring the diversity of gentrification and the role of gender in Hong Kong, 1986 to 2006*. Tesi de Geografia per al doctorat en Filosofia. Michigan State University.